

bijdragen in de bundel in die opzet te passen. Neem bijvoorbeeld het op zichzelf zeer lezenswaardige betoog van de Groningse emeritus-hoogleraar Kossmann over de Hollandse vrijheid. Kossmann laat zien dat het Nederlandse vrijheidsbegrip in de zeventiende eeuw in de loop der jaren bepaald werd door vier componenten: onafhankelijkheidszin, het streven naar provinciale autonomie, godsdienstige gewetensvrijheid en, na 1650, republikenisme. Tenslotte gaf volgens Kossmann de praktische waarde van het concept de doorslag bij de vestiging van de Hollandse vrijheid: het bleek een geschikt instrument voor het bewaren van een precair evenwicht in een economisch, politiek en cultureel dynamische samenleving die blootstond aan duizend en één gevaren. Het boeiende opstel is, onbedoeld, een aardig zelfportret van een van nature sterk relativerende historicus, maareen bijdrage aan de geschiedenis van de *world impact* van de *Glorious Revolution* valt er met de beste wil van de wereld niet in te ontdekken. Er staan, het zij onmiddellijk toegegeven, ook essays in de bundel die volledig in Israels opzet passen. Voorbeelden daarvan zijn de artikelen van D. W. Jones en K. N. Chaudhuri/J. I. Israel. Jones beschrijft hoe indrukwekkend de bemoeienis van Engeland met de Europese zaken werd na 1688. Aanvankelijk ten koste van de Britse handel en scheepvaart, maar tijdens de Spaanse Successie-oorlog veranderde dat en begon Engeland aan een economische bloeiperiode zonder weerga, zodat het land een grote mogendheid werd in de periode die op de revolutie van 1688 volgde.

Chaudhuri en Israel laten zien dat het in 1720 voor alle toeschouwers in Engeland en de Republiek zonneklaar was, dat de Engelse Verenigde Oostindische Compagnie zich ontpopte als de rijzende handels-en vlootmacht in Azië, terwijl de Nederlandse VOC stagnatie en achteruitgang vertoonde. De verandering in de balans tussen Nederlanders en Engelsen in Azië was een direct gevolg van de gebeurtenissen in 1688-1689. Het onbevredigende van een bespreking van een bundel met zestien interessante essays is, dat in de beschikbare ruimte het merendeel van de opstellen onbesproken moet blijven. Men moet dit boek echter zeker niet ongelezen laten. In de lange reeks jubileumuitgaven rond 1688-1689 geldt voor de bundel van Jonathan I. Israel zonder meer: *last but not least*.

G. Groenhuis

R. F. van der Sluis, *David van Gesscher, chirurgijn in woelige tijden. Een wetenschappelijke proeve op het gebied van de geneeskunde en de tandheelkunde* (Dissertatie Nijmegen 1990; S. 1: s. n., 1990, ix + 247 blz., ISBN 90 9003607 5).

Biografische monografieën betreffende Nederlandse heekkundigen vormen een zeldzaam genre. Enerzijds houdt dit verband met het feit dat de uitstraling van de beschrevene zelden de grenzen van de lokale betekenis overschrijdt, anderszijds omdat ook daarbinnen van de biograaf een grote mate van specifieke deskundigheid van de heekkunde zelf wordt geëist, wil de essentie van dat plaatselijke belang tot uiting worden gebracht. Het is begrijpelijk dat zo'n auteur dikwijls gezocht zal moeten worden in het circuit van de chirurgen zelf. Dit is dan ook het geval met Van Gesschers biograaf, mevrouw R. van der Sluis.

Mocht aan dit onderzoek een circumscribe vraagstelling ten grondslag hebben gelegen, in de inleiding ervan komt deze niet goed tot haar recht. Al lezende wordt de bedoeling van de schrijfster allengs duidelijker. De heekkundige geneeskunde in ons land (en veelal ook elders in Europa) is sinds de vijftiende eeuw in handen van de leden der chirurgijngilden, veelal goed gestructureerde beroepslichamen, meer of minder streng gesuperviseerd door de overheid. Vele eeuwen heeft deze situatie bestaan, en opgemerkt mag worden dat zich daarin tot aan het einde

van de zeventiende eeuw nauwelijks essentiële veranderingen hebben voorgedaan. Het onderwijs was geheel in eigen beheer en dus min of meer willekeurig. De gilden zagen toe op kwaliteit en maatschappelijk gedrag van het eindprodukt. Die kwaliteit verbeterde in de zeventiende eeuw, toen voor de chirurgijnsleerling niet alleen het Nederlandstalige leerboek ter beschikking kwam, maar ook de mogelijkheid van de openbare 'anatomische les'. Reeds eerder was de standsverhouding tussen barbiers en chirurgijns gedefinieerd. Eerstgenoemden was als enige medische handeling slechts het aderlaten toegestaan. Onder de chirurgijns bevonden zich steeds meer 'specialisten', als breukmeesters, ledezetters, steensnijders, vroedmeesters en staarstekers. Het is begrijpelijk dat, waar een dergelijke keur aan talent niet voorhanden was, het met een dergelijk onderscheid niet zo nauw genomen werd, met dikwijls alle gevolgen van dien.

Aan deze onhoudbare, zich vooral ten plattelande voordoende toestand kwam een einde tijdens de Bataafse periode, toen, naar Frans voorbeeld, de gilden werden opgeheven, de gezondheidszorg in handen kwam van commissies van geneeskundig toezicht en het onderwijs in de geneeskunde behalve aan universiteiten, werd voorbehouden aan zogenoemde klinische scholen (die ten onzent in de Franse tijd overigens niet meer van de grond zouden komen). David van Gesscher, geboren in 1735 te Amsterdam en aldaar tot chirurgijn opgeleid door zijn vader, stond op het hoogtepunt van zijn roem als universeel specialist, toen hij getuige was van deze niet alleen voor de heilkunde 'woelige tijden'.

De bedoeling van deze studie wordt nu steeds duidelijker: een beeld te geven van een uitzonderlijk vakbroeder in het achttiende-eeuwse Amsterdam, te zien in de context van een even opmerkelijke sociale verandering. Wat die laatste taak betreft, daarvan heeft de schrijfter zich op een wijze gekweten die alle bewondering afdwingt. In een bestek van nauwelijks tien pagina's gedrukte tekst, weet zij voor haar lezerspubliek een levendig maatschappelijk tableau te schilderen van een tijdspanne die toch niet als de meest overzichtelijke van onze vaderlandse geschiedenis geldt. Deze periode, culminerend in de Bataafse omwenteling, is dan het referentiekader voor handel en wandel van haar hoofdpersoon. In twee volgende hoofdstukken, evenals de overige voorzien van een praktische samenvatting, wordt ingegaan op de situatie van de heilkunde ten tijde van de oude, respectievelijk de Bataafse Republiek. Daarna komen de biografische facetten aan bod. Zeer zeker wordt hiermee in een grote behoefte voorzien. Hoewel de naam Van Gesscher regelmatig wordt genoemd — doorgaans in verband met het nog steeds bestaande Genootschap ter bevordering der heilkunde, waarvan hij in 1790 mede-oprichter was — blijkt er, behalve in de diverse archieven, maar betrekkelijk weinig over hem bekend te zijn. Niettemin is de auteur erin geslaagd, aan de hand van de door haar op pagina 197 vermelde bronnen, een alleszins acceptabel beeld te schetsen van deze bescheiden overkomende doch vooraanstaande Amsterdammer, die vermoedelijk de grenzen van zijn chirurgisch kunnen goed gekend en gerespecteerd heeft. De opvattingen door hem gedebiteerd, doen een grote belezenheid vermoeden, ook van Franse en Engelse literatuur. Behoudens een respectabel aantal originele artikelen verschenen er diverse vertalingen van zijn hand. Hoewel de lezer in Van Gesscher steeds meer de nieuwe wetenschappelijk georiënteerde chirurg van de komende negentiende eeuw meent te herkennen, kan hij toch niet aan de indruk ontkomen dat er in diens tijd, wat betreft de dagelijkse heilkundige praktijk, toch nog niet zo heel erg veel was veranderd sedert de renaissance. Dit neemt niet weg dat de auteurde vraag of Van Gesscher betekenis heeft gehad voor de emancipatie van de Nederlandse (Amsterdamse) heilkunde, bevestigend meent te mogen beantwoorden. Vooral in zijn hoedanigheid van 'lector in de beschouwende heilkunde', een nieuwe functie, ingesteld door de nieuwe orde, heeft hij tussen 1800 en zijn overlijden in 1810, zijn stempel gedrukt op het functioneren van een groot aantal chirurgijns en vroedvrou-

wen van de generatie na hem. *David van Gesscher* is een prettig leesbaar boekwerk geworden, dat een ieder die zich interesseert voor de geschiedenis van de vaderlandse heekunde, van harte kan worden aanbevolen.

W. Veltheer

W. Ph. te Brake, *Regents and rebels. The revolutionary world of an eighteenth-century Dutch city* (Studies in social discontinuity; Oxford-Cambridge, Mass.: Basil Blackwell, 1989, xix + 213 blz., £32.50, ISBN 1 55786 040 8).

In 1977 promoveerde de Amerikaanse historicus Wayne te Brake op het proefschrift *Revolutionary conflict in the Dutch Republic: The Patriot crisis in Overijssel, 1780-1787*. Sindsdien heeft de auteur een aantal artikelen over deze thematiek gepubliceerd. Tot een handelseditie van zijn proefschrift, dat in een kleine kring van specialisten als belangrijk werd gewaardeerd, kwam het echter helaas lange tijd niet. Het is bijzonder verheugend dat met het verschijnen van *Regents and rebels*, een sterk bewerkte versie van de oorspronkelijke dissertatie, nu een ruimer publiek kennis kan nemen van Te Brakes onderzoeksresultaten. Centraal thema van het boek is de patriotentijd te Deventer. Dit mag een zeer beperkt onderwerp lijken, maar de uitwerking is dat niet. Allereerst is er voor Deventer zelf een grote hoeveelheid bronnenmateriaal beschikbaar, die door de auteur uitputtend wordt geanalyseerd. Belangrijker echter is het feit dat Te Brake veel moeite doet om de lokale gebeurtenissen telkens in een breder perspectief te plaatsen. Nu eens kijkt hij door de microscoop, dan weer door de telescoop. Het resultaat is dat Deventer in het centrum van een aantal concentrische historische cirkels komt te liggen: die van de regionale, nationale en internationale geschiedenis van het betreffende tijdvak.

De kern van het boek is een gedetailleerd verslag van de ontwikkeling van de patriottenbeweging in één stad. Dit verslag levert soms zeer verrassende resultaten op. Op basis van een vergelijking van de lijsten van ondertekenaars van een viertal petitie's uit de jaren tussen 1782 en 1786 met de resultaten van de census van 1795 is Te Brake er in geslaagd de sociale positie en het politieke gedrag van een aanzienlijk aantal inwoners van Deventer te reconstrueren. Uit deze reconstructie blijkt dat de leden van de traditionele, op de lokale markt gerichte gilden van ambachtslieden en winkeliers een uiterst belangrijke rol speelden bij het ontstaan van de patriottenbeweging, onder meer vanwege hun sterke institutionele positie. Vanaf het moment echter dat de patriotten overgingen van het formuleren van negatieve eisen, zoals een beperking van de stadhoudelijke macht, tot het ontwerpen van een nieuwe constitutionele orde, veranderde dit beeld volkomen. Zelfs het gematigde Deventer concept reglement van 1786 ging veel van de oorspronkelijke voormannen van de patriottenbeweging te ver. De groep traditionele gildeleden had beperkte grieven en wenste handhaving of herstel van de eigen oude voorrechten, niet een nieuwe politieke orde met gelijke burgerrechten voor katholieken en protestanten. Veel traditionele gildeleden bekeerden zich in 1786 en 1787 dan ook tot het orangisme. Degenen die in deze jaren patriot bleven of werden kwamen grotendeels van buiten deze traditionele gildenwereld en bepleitten een vervanging van het corporatistische bestel door een weliswaar niet modern-democratische, maar in ieder geval meer open politieke orde. Opvallend is overigens de belangrijke rol die in dit sociaal gemengde gezelschap was weggelegd voor de ongeschoolde loonarbeiders en dagarbeiders.

Door de ontwikkelingen in Deventer telkens te vergelijken met die in andere steden, met name in Zwolle en Kampen, plaatst Te Brake zijn stadsgeschiedenis in een comparatief perspectief. De rol van gilden en gildeleden blijkt telkens een kritische factor te zijn in deze vergelijkingen. De auteur wijst daarnaast met nadruk op het belang van bovenlokale verbanden voor zowel